

Medisinsk undersøkelse og oppfølging, Taushetsplikt og informasjonsplikt

NKLM Grunnkurs for Overgrepsmottak

01. – 02. juni 2023

Dina Midttun

Læringsmål

- Kunne utføre medisinsk undersøkelse ved SO
- Tenke helhetlig helsehjelp: biopsykososialt
- Vite hvilke prøvetakinger som kan tilbys
- Vite hvilken behandling som kan gis
- Kjenne til taushetsplikt, unntakene fra denne
- Informasjonsplikt

Agenda

- Planlegging av undersøkelsen
- Helse først
- Vanlige reaksjoner
- Anamnese
- Medisinsk behandling
- Smitteprøver
- Medisiner og hiv profylakse
- Medisinsk oppfølging
- Taushetsplikt, informasjonsplikt

Medisinsk undersøkelse og behandling

Medisinsk undersøkelse utføres samtidig som sporsikring og skadedokumentasjon

- Skader / ev. sykdom
- Smitte (sjeldent, men forekommer)
- Graviditet (sjeldent, men forekommer)
- Psykisk helsetilstand

Hjelpemiddel: protokollen

- Kan brukes som kladd
- Ledetråd for anamnese og undersøkelse
- Bør bearbeides før ev. utlevering

Rettsmedisinsk protokoll for undersøkelse av pasient som angir seksuelt overgrep		Mottak Oslo
		SO nr.
PASIENT	F. DATO	
For å aktivere avkrysningsboks, høyreklikk – egenskaper - standardverdi "aktivert" Kvinne ☐ Mann ☐		
ANKOMST		
Sted	Ukedag/dato/kl.	
LEDSAGET AV		
Navn Navn, men ikke privatadresse og telefon!	Relasjon	
ANMELDELSE		
Politidistrikt	Anmeldelsesnr.	
MEDISINSK UNDERSØKELSE UTFØRT		
Sted	Dato/kl.	
Lege	Sykepleier / annet helsepersonell	
Mottakssamtale med (navn)		
Eventuelle andre personer til stede ved samtale/undersøkelse		
<p>FRI TAK FRA TAUSHETSPLIKT MA FORELIGGE FØR UTLEVERING AV PROTOKOLL. PREISERER FRITAKET AT DET OMFATTER RETTSTOKSIKOLOGISKE ANALYSESVAR FØR UTLEVERING AV SLIKE RESULTATER?</p> <p>☐ JA ☐ NEI Viktig ! bekrefter at du har generelt og ev spesifikt fritak for rusanlysene</p>		
DOKUMENTASJON UTLEVERT TIL POLITIET		
Protokoll utlevert/sendt av		Dato
Til navn/signatur	Politidistrikt v/ Kopi til Den rettsmedisinske kommisjon Husk!	
Sikret materiale utlevert av		Dato
Til navn/signatur	Politidistrikt v/	

Planlegg undersøkelsen

SETT AV TID

- Tenk igjennom framdriften i undersøkelsen
- Skifte tøy
- Se igjennom prosedyrer og følg disse
- Ikke velg bort undersøkelser ut fra anamnesen. Mange orker ikke fortelle alt i starten.
- Er det spesielle utfordringer?
- Bør annen undersøkelse eller behandling prioriteres fremfor SO - undersøkelsen?

Helse først

Skader

- Medisinsk vurdering mht. indre skade
- Hodeskade. Halsgrep. Thorax. Abdomen.

Rus

- Behov for observasjon/behandling for intox?
- Samtykkekompetanse?

Psykiatri

- Suicidalitet. Annen psykiatrisk vurdering
- Vurder (tvangs-)innleggelse

Sykehusinnleggelse prioriteres framfor sporsikring

Møte med overgrepsutsatte

- Vis empati, ro, respekt, trygghet og omsorg
- Normaliser pasientens reaksjoner
- Basal behov: hvile, mat, drikke og ev. smertelindring
- Gi pasienten en følelse av kontroll
- Skittenhetsfølelse: tilby dusj etter undersøkelse

Så fint at du
kom hit.

Det er ganske vanlig
å ikke huske alt.

Du bestemmer selv
hva du vil, alt er
frivillig.

Generelt

- Frivillig tilbud - bør gjentas av lege/sykepleier underveis
- Pasienten bestemmer:
 - Om de vil motta hele/deler av tilbudet
 - Hvilke undersøkelser som gjøres / ev. selvtest
 - Pauser / ev. stoppe underveis
- Unngå at pas. må gjenta hele hendelsesforløpet
 - Forbered pasient på spørsmål
 - Få bekreftelse på hvor inntrenging
 - Spørsmål ved vold/halsgrep/hodeskade for målrettede undersøkelser

Anamnese: SO hendelse

Detaljert om vold og seksuelle handlinger når rettsmedisinsk undersøkelse foretas.

Hendelsesforløp kan resymeres under «vold».

Rusmiddelinntak:
frivillig og/eller mistanke om påført

Protokollen side 2

UNDERSØKTES FORKLARING (kortfattet gjengivelse)

Skal være kortfattet skrevet med bevissthet om at vi kan misforstå/misgjengi hendelsen

Tidspunkt for og varighet av det angitte overgrep

Asted (hjemme, leilighet, bil, gate etc.)

Gjerningsperson (kjent, ukjent, antall, ikke navn)

Ikke navn eller signalement, slik info kan beholdes i notats form

Hvis flere gjpersoner og spesifikke handlinger kan knyttes til den enkelte, kan de kalles A, B, C eller nr1, nr2 etc

Tvang/trusler (verbalt, handling etc.)

Sjikkane kan også ta med her, har betydning for å forstå krenkelsen

Vold

Inntatt legemidler/rusmidler e.l.

Synliggjør frivillig inntak vs påført inntak. Ved mistanke om påført rus – hva begrunnes mistanken i

ANGITTE SEKSUELLE OVERGREP

	Ja	Nei	Vet ikke	Ikke spurt
Inntrengning i skjede m penis				
Inntrengning i endetarm m penis				
Inntrengning i munn m penis				
Pasientens kjønnsorgan slikket/sugd				

Kondom benyttet				
Glidemiddel benyttet				
Sædavgang				
Inntrengning med finger/-re				
Inntrengning med fremmedlegeme				
Berøring med penis				
Pasient er sugd / slikket på / kysset				
Seksuelle handlinger pas har måttet utføre				

Hvor/hva/hvilke:

skjede	endetarm	munn	kropp	tøy

Kommentarer

Her utdypes beskrivelsen mht de seksuelle handlinger, eks om inntrengning forsøkt i noen kroppsåpning (juristene ville ikke ha avkrysningsboks for dette) . Andre eks

"Alle gjerningsmenn penetrerte vaginalt, mann nr2 også analt"

"Kondom brukt vaginalt, ikke i munn"

"kysset overalt – til og med i øyet"

"hele kroppen smurt inn med bodylotion"

Anamnese: sporhygiene og helse

Opplysninger nødvendige for sporsikringen.

Helseopplysninger relevant for

- Vurdering av funn
- Behandling
- Videre ivaretagelse

Protokollen side 3

HANDLINGER ETTER ANGITT OVERGREP

	Ja	Nei
Tørket seg		
Dusjet/badet/vasket		
Skylt kroppsåpning		
Oppkast		
Pusset tenner		
Hatt vannlating		
Hatt avføring		
Skiftet tøy		

Kommentarer

Her utdypes ev handlinger foretatt mellom hendelse og ankomst legevakten, eks "byttet bukse men har beholdt øvrig tøy på"

MEDISINSKE OPPLYSNINGER

Siste menstruasjon:

Prevensjon:

Frivillig seksuell kontakt, siste tilfelle før undersøkelsen:

innen siste døgn siste 2-3 døgn 4-7 døgn siden mer enn en uke siden aldri tidligere ikke spurt

Hvis innenfor siste uke, hvilken seksuell kontakt?

Forklar at spørsmålet skyldes behov for å vite om sikrede spor kan inneholde materiale fra andre enn oppgitt gjerningsperson. Stort sett er det nok å vite "anvendt kroppsåpning" og om det fortsatt kan være spytt/sæd fra frivillig partner på kroppsoverflate.

Andre relevante helseopplysninger

Generell helse og gynekologisk.

Obs pasienter kan lette glemme gjennomgåtte hendelser som ikke plager dem nå.

Hudlidelser – tendens til blåmerker

Gynekologisk helse; menarche, underlivslidelser inkl utflod/kløe (vaginoser kan gi rødme og rifter), operasjoner – svangerskap/abort/fødsler

Faste medisiner

Anamnese: helse

- Tidligere sykdommer, operasjoner, allergier
- Bevegelsesinnskrenkninger, funksjonsnedsettelse
- Språk, kommunikasjon
- Tendens til blåmerker, kontaktsport
- Faste medisiner og legemidler og rusmidler siste 3 uker (rettstoks)
- Psykisk lidelse, tidligere traumer, rus
- Psykososialt: bo- og familieforhold, arbeid, nettverk, trygt sted
- Faste behandlere

Noen opplysninger er viktige for helsehjelp og ivaretagelse,
ikke alt skal med i ev. erklæring til politi!

Anamnese: urogenital og tarm

Alle:

- Frivillig samleie / seksuell kontakt innenfor siste uke
- Ev. omskjæring/kjønnslemlestelse
- Tarmfunksjon: regelmessig /forstoppet, tendens til blødning, hemoroider, eksem.
- Lokale medikamenter

Kvinner:

- Siste menstruasjons første dag
- Gynekologiske lidelser/inngrep/fødsler

Menn: Sykdom/skader/annet vedrørende genitalia

Anamnese: urogenital og tarm

Hos unge/tenåringer:

- Menarche
- Tampongbruk
- Tidligere samleieerfaring
- Høyde og vekt

Postmenopausale:

- Menstruasjonsoppfør, hormonbruk
- Individuelle variasjoner (elastisitet, sekret/flora)
- Skadeutsatthet øker noe
- Aktivt seksualliv og østrogen tilskudd, er skadebeskyttende

Smitteprøver

Smitteprøver tas etter sporsikring

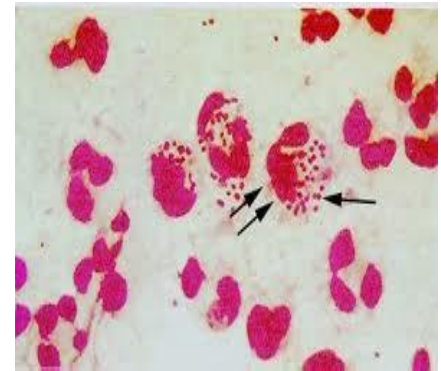
- Pensel PCR og ev. dyrkning til mikrobiologisk avdeling
- Urinprøve
- Serologi/blodprøve

Smitteprøver munnhule

Tilby alle, spesielt viktig ved penetrasjon i munn og ved uklart forløp.

KUN Gonoré

1 pensel PCR

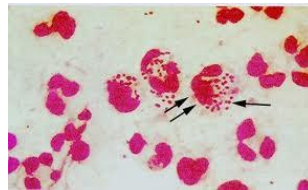
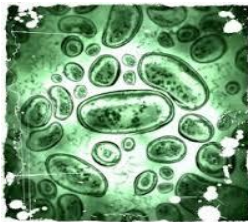

Smitteprøver

genitalt kvinne og analt alle kjønn

Gonoré + Chlamydia

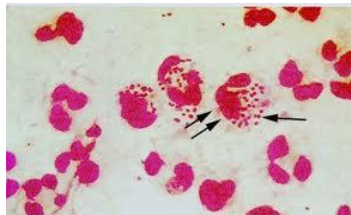
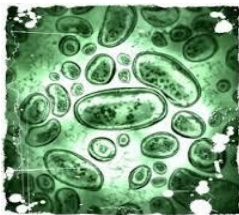
1 pensel til PCR

Smitteprøver genitalt menn

Gonoré + Chlamydia

- **Urinprøve** til PCR
 - Første 5-10 ml urin
 - Best resultat hvis ikke urinert 1-2 timer før test
- Urethra-pensel ved symptomer fra penis

Smitteprøver på indikasjon anogenitalt alle kjønn

- Tas direkte fra sår/sprekker i munnhule, underliv, perineum og anus

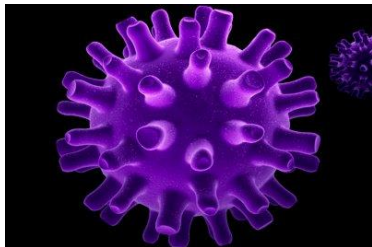
- Syfilis. Påviser bakterien direkte

Chancre

- Herpes simplex

Herpes lesions

Smitteprøver på indikasjon

- Trichomonas vaginalis

- Penselprøve PCR på indikasjon

Samme pinne fra vagina/cervix som rutinemessige smitteprøver

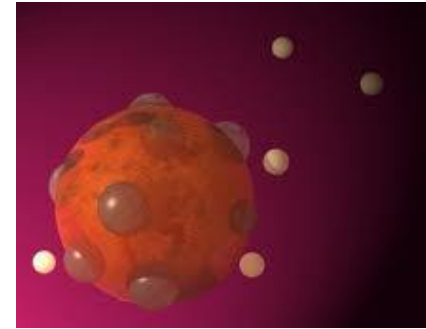

Serologi - blodprøver

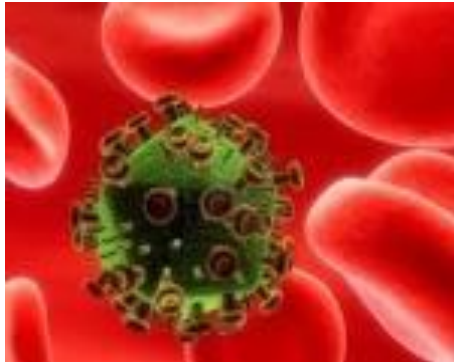
Hepatitt B

Hepatitt C

Hiv

Syfilis

Urinprøve

- Graviditetstest hCG fra urin
- Ved positiv U-hCG ta serum-hCG
- U-stix ved symptomer

Avklar graviditet før medisiner gis

Medisinsk behandling nødprensensjon

- Tilbys alle kvinner, også ved SO-forsøk
- NorLevo første 3 døgn levonorgestrel
- ellaOne første 5 døgn ulipristal acetate

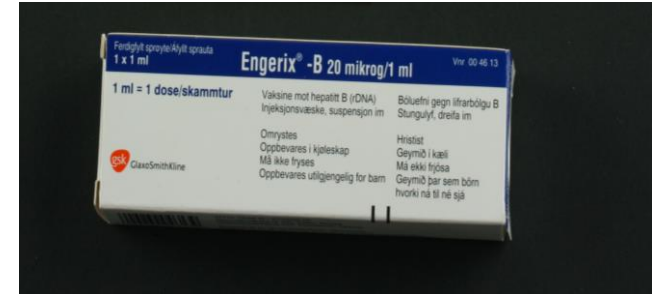
Medisinsk behandling infeksjonsprofylakse

- Hepatitt B vaksine eller immunglobulin
- Hiv profylakse
- Tetanus? Forebyggende Chlamydia?

Medisinsk behandling infeksjonsprofylakse

Hepatitt B vaksine

- 3 doser hurtigvaksinering
- Ved stor mistanke om hepatitt B smitte: **både** vaksine og immunglobulin <48 timer. Konferer infeksjonsmedisiner.

Hiv profylakse: indikasjonsvurdering

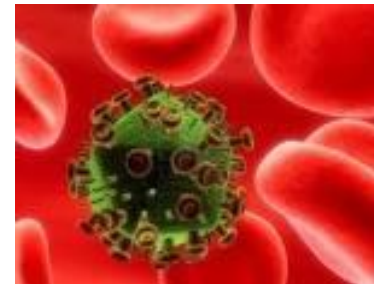
Seksuell kontakt = slimhinnekontakt og:

Faktorer ved gjerningsperson

- Flere gjerningspersoner
- Kjent hiv positiv
- Med høy risiko for hiv:
 - Overgriper fra utlandet/høyendemiske områder
 - Injiserende rusmisbrukere
 - Menn som har sex med menn (MSM)

Faktorer ved pasient:

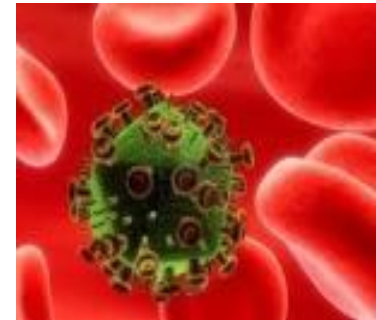
- Sår/skade i slimhinner
- Eksisterende SOI eller annen infeksjon i kroppsåpning

Hiv profylakse indikasjonsvurdering

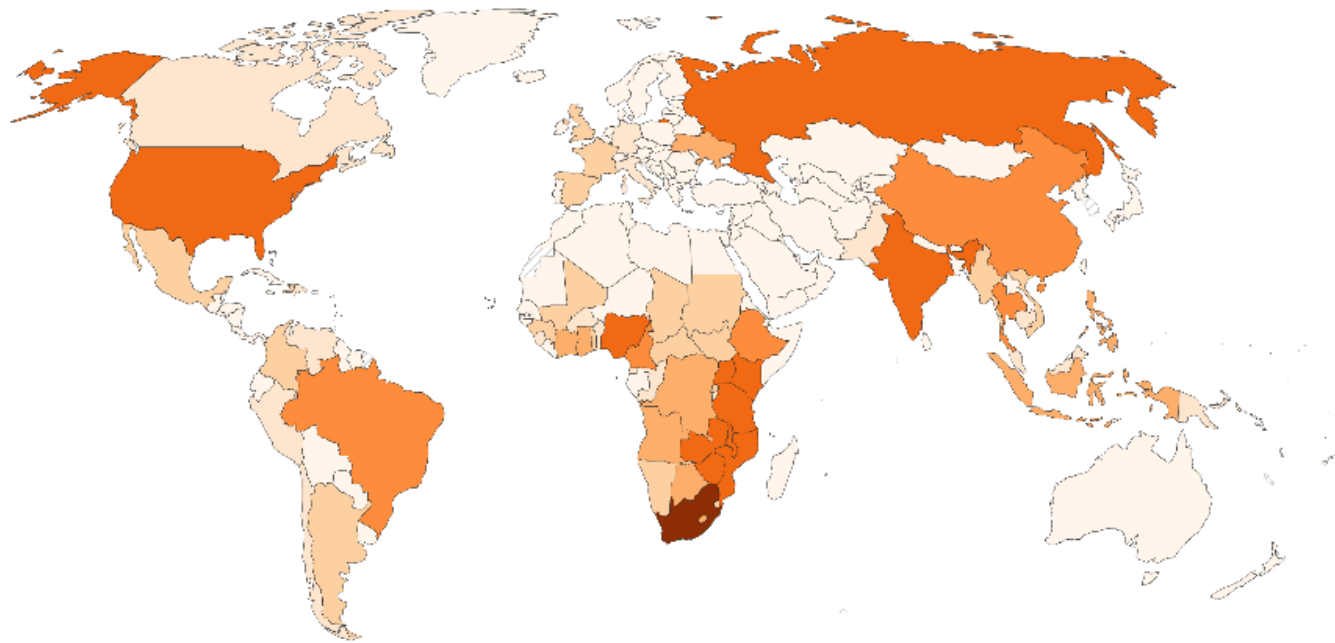
Større risiko for smitte:

- ved anal penetrasjon
- ved (store) slimhinneskader
- ved samtidig annen kjønnsykdom

Vær liberal, gi ved tvil og der pasient selv har sterkt ønske/ stor bekymring for smitte.

Number of people living with HIV, 2019

Hiv profylakse

- Emtricitabin / tenofovir (Truvada[®]) (H-resept)
1 tablett 1 gang daglig

- Raltegravir (Isentress[®]) (H-resept)
600 mg 2 tabletter x 1

- **Oppstart innen 72 timer, tas i 4 uker**

- Kontroller for interaksjoner med faste medisiner!
- Ikke alle apotek har hiv pep
- Konferer infeksjonsmedisin ved behov
- Afipran?

- **Overvåke blodprøver:**

Hb, hvite m. diff, trombocytter, kreatinin, bilirubin, ALAT, ALP, CK

Alvorlige skader

- **Alvorlige skader forholdsvis sjeldent ved seksuelle overgrep**
 - 50 - 70 % noen form for skade/merker
 - 2 - 8 % alvorlige skader
 - 2 - 5 % av SO pasienter trenger innleggelse
- Hyppigere ved relasjonsvold og noen overfall
- Skadene er ikke alltid åpenbare i startfase
- Alltid puls, blodtrykk, almenntilstand, behov for suppl. undersøkelser
- **Sykehus prioriteres framfor sporsikring**
 - hvis forsvarlig, noe sporsikring i påvente av transport

Zilkens R, Smith D, Kelly M et al. Sexual assault and general body injuries: A detailed cross-sectional Australian study of 1163 women. For Sci Int. 2017; 279:112-120

Sugar N, Fine D, Eckert L. Physical injury after sexual assault: Findings of a large case series. Am J Obst Gyne. 2004; 190:71-76

Eksempler på indre skader

Hodeskade

Buk/brystkasse

- Ribbensbrudd
- Pneumothorax
- Milt -/leverruptur

Endetarms- / underlivskader:

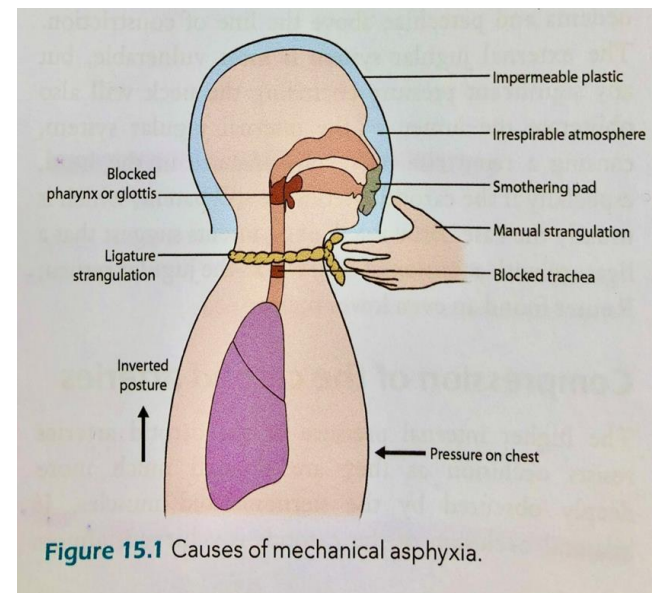
- Obs. alvorlig blødning/perforasjon i bekken/bukhule

Brudd – forstuing

Stikk- og skuddskader

Halsgrep- vanlig alvorlig vold

- 8-11% av pasienter på Overgrepsmottak
- 27-70% ved vold i nær relasjon
- Halsgrep:
 - Manuell strangulering (hender)
 - Arm lock / Choke hold
 - Ligatur strangulering (snøre, rep, belte)
- Tiltetting av nese og munn (og svelg)
- Sammenklemming av brystkasse/buk
- «Hogtying», fiksering i pustehindrende stilling

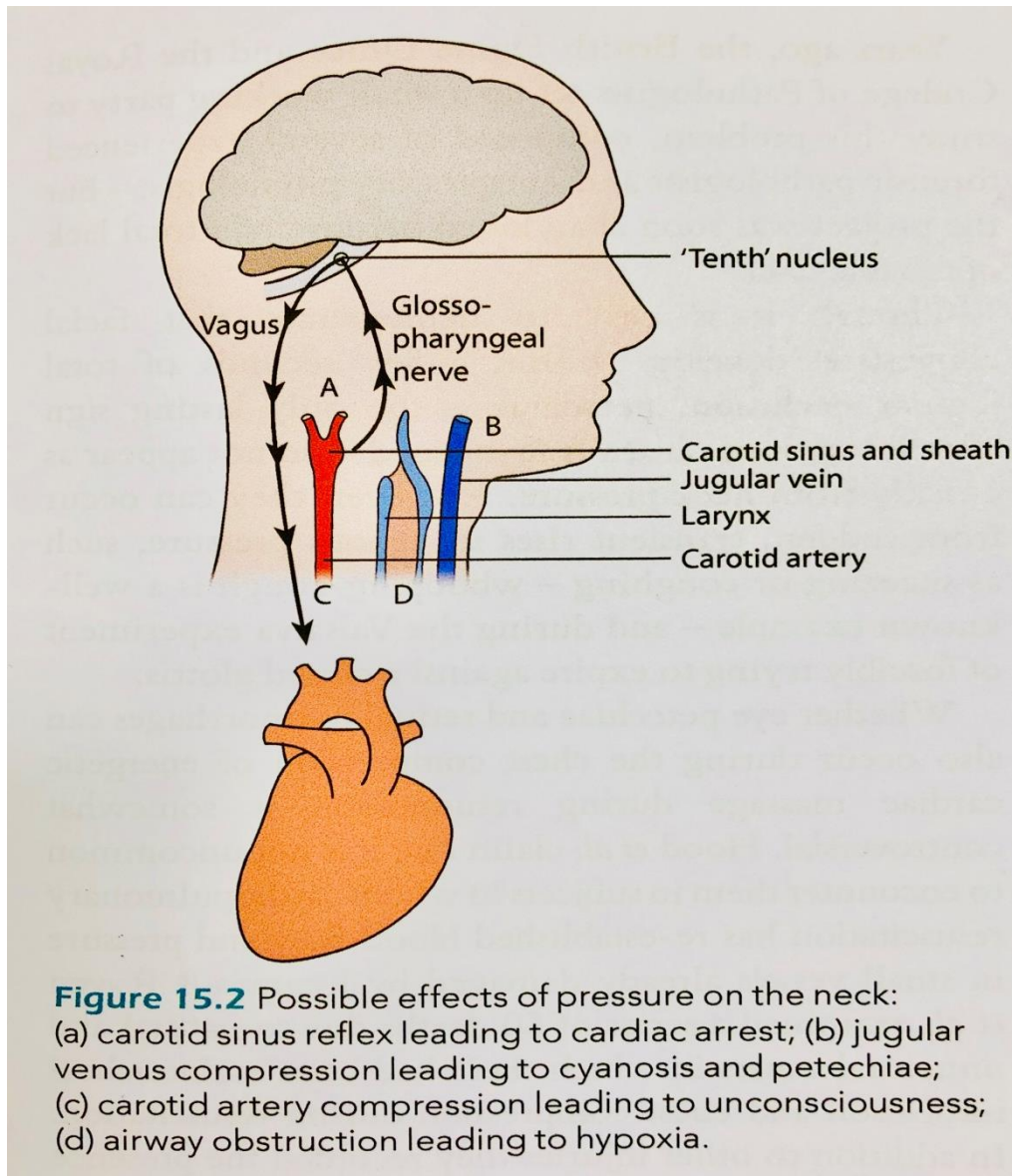

Saukko P, Knight, B. Fatal Pressure on the Neck. In: Knights' Forensic pathology. 4th ed. 2016.

«Skjedde det noe som gjorde at du ikke fikk puste?»

«Ble det lagt trykk mot halsen din?»

Mekanisk asfyksi – strukturer som påvirkes

- Oksygenmangel grunnet direkte trykk på hals
- Hindre blodomløp (arterier eller vener), luftstrøm eller begge
- Oksygenmangel i hjernen leder til bevissthetstap og hjerneskade og død

Halsgrep

Anamnese

Varselsymptomer i/etter situasjonen; type og varighet

- Bevissthetstap?
- Pusteproblemer?
- Syns- og hørselssymptomer
 - Mørke eller stjerner foran øynene
 - Ringelyd i ørene
- Kramper, forvirring
- Ufrivillig avgang av urin eller avføring?
- Påfølgende heshet, svelgvansker?
- Smerter på halsen

Halsgrep

Undersøkelse

- Skader på hals
- Palpasjonsømheter
- Varselfunn:
 - Punktblødninger øyne, ører, ansikt, munnhule
 - Subkonjunktival blødning
 - Tegn til avgang urin/avføring
 - Heshet, hørbar
 - Stridor

➔ Ca. 1 av 2 overlevende er uten synlige tegn til halsgrep

Strack GB, Mclane GE, Hawley D. A review of 300 attempted strangulation cases: part I: Criminal Legal Issues.

Hawley D, Mclane GE, Strack GB. A review of 300 attempted strangulation cases: part III: injuries in fatal cases. J Emerg Med. 2001

Wahlsten & Erikson. Asphyxia Homicides in Finland, 1983–2012. J For Sci 2020

Punktblødninger

Halsgrep og petekkier hos ca. 15-20 % av NFS pasienter

- Venøs tilbakestrøm av blodet hindres
 - Fortsatt arteriell tilførsel
 - Stuvning --> Punktblødninger ved øyne, ører, kinn, gane
- DD: brekninger, hoste, sykdom

Komplikasjoner etter halsgrep

- Alvorlige skader/komplikasjoner sjelden, ca. 1 %, ev. med forsinket debut:
 - Luftveis hevelse eller –spasme (larynks)
 - Luftrørsperforasjon (trachea)
 - Kar-skader (a.carotis disseksjon/trombose)
 - Cerebrovaskulære hendelser
 - Ryggmargsskade
 - Aspirasjonspneumoni
 - Thyroid-storm
 - Abort
 - Død
- Lite kunnskap om ev. langtidskonsekvenser

Tiltak

- Observasjon min. 12 timer (larynksødem)
- Info til pasient om symptomer som kan komme senere:
 - Luftveisproblem
 - FAST-symptomer o.l.
- Lav terskel for konferere ØNH / Nevrolog
- Ved opplysninger om halsgrep og vold i nær relasjon
 - ➔ Tenk sikkerhet! Avvergingsplikt.
 - Risiko for partnerdrap øker x 7 (WHO)

Medisinsk oppfølging

- Etter 2-3 uker:

Hiv, selvtest klamydia & gonore, halsprøve, U-hCG

HepB vaksine #2. Klinisk kjemisk ved hiv-PEP og avvik nullprøver eller symptomer.

- Etter 5-6 uker: Hiv, hep C, ALAT, U-hCG. HepB vaksine #3
- Etter 3 måneder: Hiv, hep B, hep C, syfilis, ALAT
- Etter >1 år 4. dose hepatitt B vaksine
- Hele veien: psykososial oppfølging

Taushetsplikt og politiet

Taushetsplikt overfor politiet

- Kan ikke utlevere informasjon til politiet uten fritak gitt av pasienten
- Fritaket skal være skriftlig
- Politiet kan ikke kreve å være inne under undersøkelse

Rettslig kjennelse

- Politiet kan begjære en undersøkelse etter rettslig kjennelse (undersøkelse av siktet).
- Man er da ikke behandler, men arbeider for politiet og har ikke taushetsplikt

Noen unntak fra taushetsplikten

- **Nødrett:** nødvendig for å avverge alvorlig skade på person eller eiendom – plikt til å varsle nødetater
- **Avvergingsplikten:** straffeloven § 196
- **Informasjonsplikt** (f. eks. overgrep begått av helsepersonell / på helseinstitusjon, må varsle ansvarlig helsemyndighet)
- **Opplysningsplikt til barnevern:** dersom helsepersonell finner grunn til å tro at barn blir mishandlet i hjemme og / eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt.
- **Smittevernloven**

Ungdom og foreldreinformasjon

- Helserettslig myndighetsalder 16 år
- I akuttsituasjonen skal hovedfokus være ivaretagelse av pasienten
- Vurder alltid om foreldre skal informeres inntil pasienten er 18 år
- Forsøk å få samtykke fra ungdommen / tilby å informere foreldre

Gjør alltid en individuell vurdering hvor man skal ta hensyn til barnets/ungdommens beste

Journalfør hva du har vurdert

Vold i nær relasjon: barna

- Spør alltid om de har barn og hvor var i situasjonen
- Tilså at barnet er ivaretatt. Barnevern/politi?
- Vurder alltid om en bør gjøres en uavhengig undersøkelse av barnet
- Seksuelt misbrukte barn < 14 år skal til barneavdeling ev. Statens barnehus (forutsetter politianmeldelse).

Læringsmål

- Kunne utføre medisinsk undersøkelse ved SO
- Tenke helhetlig helsehjelp: biopsykososialt
- Vite hvilke prøvetakinger som kan tilbys
- Vite hvilken behandling som kan gis
- Kjenne til taushetsplikt, unntakene fra denne
- Informasjonsplikt

Noen nyttige ressurser

- Legevakthåndboken: eget kapittel om vold og SO
[https://lvh.no/skader/vold og seksuelle overgrep](https://lvh.no/skader/vold_og_seksuelle_overgrep)
- RVTS-Ø: nettside om traumer og et digitalt verktøy
<https://rvtsost.no/verktoy/traumebehandling-no>
<https://rvtsost.no/verktoy/smart-appen>
- Klinikk for krisepsykologi, Atle Dyregrov og Rolf Gjestad om etterreaksjoner
<https://krisepsykologi.no/varighet-og-omfang-av-ettervirkninger/>
- Om avvergingsplikten: <https://plikt.no/>
- Om hiv-PEP:
<https://www.legeforeningen.no/foreningsledd/fagmed/norsk-forening-for-infeksjonsmedisin/aktuelt/2022/faglige-retningslinjer-for-oppfolging-og-behandling-av-hiv-2022/?msclkid=e0e13bc2cf2e11ec84ec20b371ca0c08>

TAKK FOR OPPMERKSOMHETEN

Innlegget er basert på tidligere kursmateriell utarbeidet i samarbeid med overleger ved
Overgrepsmottaket i Oslo,

Katarina Skjælaaen, Henriette Myhre Waitz, Helle Nesvold og Dina Midttun.